

merkezî bir devlet kurmak gayesini benimsemişti. Bu gayesinde kısmen başarılı olmuş, ilk merkezî idareyi kurarak kul* sistemini düzenleyip yerleştirmiş, yeni örfî hukuk uygulamaları getirmiş, kanunnâmeler çıkartmıştır. Onun zamanında Tuna'dan Fırat'a kadar, padişahın kulları tarafından idare edilen merkezî bir devlet sistemi başarıyla uygulanmış, böylece Osmanlı Devleti Batı Avrupa'dan Orta Asya'ya, Mısır'dan Altın Orda sahasına kadar uzanan bölgede milletlerarası siyasetin başlıca odak noktasını oluşturmuştur. Fakat bu yeni merkezî devlet çok uzun ömürlü olmamış, Timur darbesiyle Osmanlı Devleti Anadolu'da hemen hemen I. Murad devri başlarındaki sınırlarına çekilmiştir. Ancak bütünlüğünü koruyan Rumeli toprakları sayesinde bu zor dönem tekrar aşılmış ve yeniden toparlanma mümkün olabilmıştır. Son derece cesur, faal ve yetenekli âdil bir idareci olan Bayezid sert bir mizaca sahipti. Hayatta kalan altı oğlundan Süleyman, İsa, Mûsâ ve Mehmed çelebilerin saltanat mücadelesine giriştikleri, en küçük oğlu Kasım'ın Süleyman Çelebi tarafından rehlin bırakıldığı Bizans'ta kaldığı, Mustafa'nın ise "Düzmece" lakabıyla özellikle II. Murad zamanında taht iddiacısı olarak ortaya çıktığı bilinmektedir.

Hayatı baştan başa savaş ve mücadelelerle geçen Bayezid'in öldüğü zaman birçok hayratı da bulunmaktaydı. Bursa'da zâviye, medrese, imaret, han, köprü, dârüşşifa yaptırmış, muhteşem Ulu-cami'yi de yine o inşa ettirmiştir (1400). İstanbul'u baskı altında tutmak için Güzehisar diye de anılan Anadoluhisarını yaptırdığı gibi (1396-1397), Anadolu'nun diğer bazı şehirlerinde ve Rumeli'de harir eserleri meydana getirmiştir.

I. Bayezid'in türbesi - Bursa

BİBLİYOGRAFYA :

Nizâmeddîn-i Şâmî, *Zafernâme* (trc. Necati Lugal), Ankara 1987, s. 301-324; Ahmedî, "Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân" (nşr. Nihad Sami Banarlı), *TM*, VI (1939), s. 170-176; İbn Arabşah, *'Acâ'ibü'l-makdûr*, Kahire 1868, s. 142; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gümr*, V, 55-57; Şerefeddin, *Zafernâme* (Urumbayev), s. 421-422; J. Schiltberger, *The Bondage and Travels* (trc. Telfer), London 1879, tür.yer.; Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (nşr. Kilişli Muallim Rifat), İstanbul 1928, s. 302, 308, 387, 418-420; Enverî, *Düstârname*, I, 87-91; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 64-80; Dukas, *Bizans Tarihi* (trc. VI. Mirmiroğlu), İstanbul 1956, s. 8-9, 26-43; Oruç b. Âdil, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 26-37; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 311-361; Rûhî Çelebi, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, Berlin Staatsbibliothek, Tübingen MS, nr. 821, vr. 366^a vd.; İbn Kemâl, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3078, vr. 70^a-100^b; Chalcondyle, *Chronique* (trc. V. Bourbonnois), Paris 1612, s. 39-95; *Tevârîh-i Âl-i Osmân* (nşr. F. Giese), Breslau 1822, s. 22 vd.; A. S. Atiya, *The Crusade of Nicopolis*, London 1938; M. M. Alexandrescu-Dersca, *La Campagne de Timur en Anatolie*, Bucharest 1942; P. Wittek, *Menteşe Beyliği* (trc. O. Şaik Gökay), Ankara 1944, s. 76 vd.; *İstanbul'un Fetihinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler* (nşr. Osman Turan), Ankara 1954, s. 34, 50; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 101-102; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1970, s. 111-117, 159-162; a.mlf., "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar I: Mutahharten ve Erzincan Emîrliği", *TTK Belleten*, XXXV/140 (1971), s. 665-719; a.mlf., "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar II: Türkiye - Yakınoğu Üzerinde 1393/94 Timur Tehlikesi", a.a., XXXVII/146 (1973), s. 159-181; F. Dölger, "Johannes VII", *BZ*, I (1892), s. 21-36; S. Stanojević, "Die Biographie Stefan Lazarevic's von Konstantin", *Archiv f. Slav. Phil.*, XVIII, s. 409-428; R. J. Loenertz, "Pour l'histoire du Plopenése au XIV siècle", *REB*, I (1943), s. 152-196; Mükrimin Halil Yınanç, "Bayezid I", *İA*, II, 369-392; Halil İnalıcık, "Bâyazid I", *Eİ²* (İng.), I, 1117-1119.

HALİL İNALCIK

BAYEZİD II

(ö. 918/1512)

Osmanlı padişahı
(1481-1512).

1448'de Dimetoka'da doğdu. Fâtihtan Mehmed'in Gülbahar Hatun'dan doğan büyük oğludur. Yedi yaşında iken Amasya sancak beyliğine gönderildi. 1457 baharında da kardeşi Mustafa ile birlikte Edirne'de sünnet edildi.

Amasya'daki sancak beyliği sırasında, bölgede cereyan eden başlıca siyasî olaylar, Dulkadroğlu Alâüddeve'nin Osmanlılar'a sığınması, Yüsufca Mirza kumandasındaki Akkoyunlu kuvvetlerinin To-

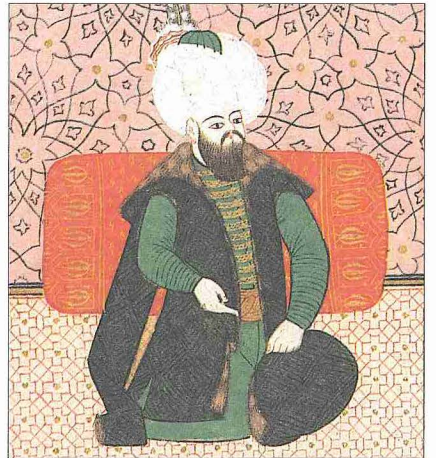
kat'ı tahrip etmesi (1472) olmuştu. Otlukbeli Savaş'ında Kazova'da orduya katılan Bayezid sağ kolda yer aldı. İran'dan gelen tüccarların mallarının yağmalanması üzerine gönderdiği kuvvetler 1479'da Torul ve yöresini Osmanlı topraklarına kattı.

Muarrifzâde'den okuyan Bayezid Şeyh Hamdullah'tan hat dersleri almış, Çandarlı İbrâhim ve Yahyâ Paşa gibi tecrübeli devlet adamları da kendisine lala tayin edilmiştir. Afyon kullandığı için bir ara babası ile arası açılmış, ancak Fâtihtan oğlunu buna sürükleyen Hızır Paşazâde Mahmud ile Müeyyedzâde Abdurrahman'ın öldürülmelerini emretmişse de Bayezid musâhiblerini korumuş ve babasına zayıflamak için aldığı bazı "müferrihât"tan vazgeçtiğini bildirerek af dilemiştir (TSMA, nr. E 6366). Bunun dışında Bayezid'in mülklere ve vakıflara getirilen kısıtlamaları uygulamada ağır davranması ve İstanbul'a gönderilmesi istenen bir tüccarı teslim etmemesi gibi birkaç küçük olay yüzünden de babası ile münasebetleri bozuldu.

Fâtihtan Sultan Mehmed'in 3 Mayıs 1481'de ölümü, Bayezid ile Karaman sancak beyi olan kardeşi Cem'i tahta geçme konusunda karşı karşıya getirdi. Fâtihtan düzenlediği kanunnâmede padişah olacaklara "nizâm-ı âlem" için kardeşlerini öldürme hakkı tanıması, şehzadeler arasındaki saltanat mücadelesine yaşamak arzusu gibi bir mahiyet de vermişti.

Fâtihtan Cem'in doğumundan memnun kalmayıp beşliğini tekmelediği ya da yerine Bayezid'in geçmesini vasiyet ettiği

Sultan II. Bayezid (*Silsilenâme-i Osmâniyye*, İÜ Ktp., TY, nr. 9366, vr. 14*)

hakkındaki kayıtlar (İbn Kemal, s. 178; Hezârfen Hüseyin, vr. 110^b) gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Ancak Vezîriâzam Karamânî Mehmed Paşa'nın Cem'e taraf-tar olduğu, buna karşılık İstanbul muhafızı İshak Paşa ile Bayezid'in damatları Anadolu Beylerbeyi Sinan ve yeniçeri ağası Kasım'ın Bayezid'i istedikleri bilinmektedir. Fâtiş öldüğünde kapıcılar-dan Keklik Mustafa Bayezid'e gönderilirken Cem'e de haber yollanmıştı. Ancak Cem'e giden ulağın yolu kesilmiş, İstanbul'da baş gösteren karışıklıklarda Karamânî Mehmed Paşa öldürülmüş ve yeniçeriler sokaklarda Bayezid lehine nümayişe başlamışlardı. İshak Paşa bir an önce gelmesi için Bayezid'e dâvetnâmeler gönderirken onun İstanbul'da bulunan oğlu Korkut'u babasına vekâleten tahta oturtmuştu.

Babasının vefatını 7 Mayıs'ta öğrenen Bayezid 4000 atlı ile yola çıkarak 21 Mayıs'ta Üsküdar'a ulaştı. Kadirga ile İstanbul'a geçip babasının cenaze merasimine katıldıktan sonra Topkapı Sarayı'na girdi. 22 Mayıs 1481'de toplanan Divân-ı Hümâyün, Şehzade Korkut'un saltanatı babasına bıraktığını ilân etti.

Bayezid ilk olarak kapıkullarına üçer bin akçe cülûs bahşişi dağıttığı gibi yeniçeri ulûfelerini 5 akçeye çıkardı; vezirlere ve beylere de diledikleri yerde köyler temlik etti. Fakat kendisini saltanatta daha lâyük gören Cem'in silâhlî mücadeleye girişmesi kanlı bir iç savaşa, arkasından da devletler arası bir probleme yol açtı. Topladığı kuvvetlerle Bursa'ya giren Cem adına hutbe okutmak ve para bastırmak suretiyle padişahlığını ilân etti; arkasından imparatorluğu paylaşmak teklifinde bulundu. Bayezid ise saltanatın bölünemeyeceğini belirterek bunu reddetti ve Cem'in üzerine yürüdü. Yenişehir Savaşı'nda (22 Haziran) yenilen Cem Mısır'a kaçtı; Karamanoğlu Kasım'ın çağrısı üzerine tekrar Anadolu'ya dönerek şansını bir daha denedi-se de sonunda Rodos şövalyelerine sığınmak zorunda kaldı (29 Temmuz 1482). Bayezid kardeşinin serbest bırakılması için büyük çaba harcamak ve bazı tâvizler vermek gereğini duydu. Cem'i göz altında bulundurmaları için şövalyelere her yıl 40.000 duka ödenmesine ve onlara Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret hakkı tanınmasına dair bir anlaşma yapıldı. Ayrıca hıristiyanlarca kutsal sayılan, üzeri kıymetli taşlarla süslü altından bir muhafaza içinde saklanan

Jean Baptiste'in (Hz. Yahyâ) sağ eli şövalyelere armağan edildi.

Cem'in Avrupa'ya naklinden sonra da Osmanlı Sarayı ile Rodos, Venedik, Savoia, Fransa ve papalık arasında yoğun bir yazışma başladı. Bayezid gönderdiği ulaklarla Cem'in hayatta olup olmadığını sorduruyor, bir yandan da onu kaçırma ya da öldürme yollarını arıyordu. Fakat Fransa Kralı VIII. Charles'in İtalya seferi umulmadık değişikliklere yol açtı. Papa VI. Aleksandr Osmanlı sultanından para yardımı istediysen de daha sonra Cem'i VIII. Charles'e teslim etmek zorunda kaldı. Bu sırada hastalanan Cem 25 Şubat 1495'te büyük bir ihtimalle zehirleme sonucu vefat etti.

Cem olayı ve bu olay dolayısıyla Avrupa'da İstanbul'u geri alma yolunda doğan umutlar Bayezid'i çok dikkatli ve barışçı bir siyaset takip etmeye sürükledi. Bununla birlikte o gerektiğinde savaştan da çekinmemiş, böylece Osmanlı topraklarına yeni yerler katılmıştı.

Bayezid'in Cem ile saltanat savaşının ilk sonucu Otranto'nun elden çıkmasıdır. Bayezid, Otranto'yu zaptettikten (11 Ağustos 1480) sonra kuvvet toplamak için geri dönen Gedik Ahmed Paşa'nın tekrar İtalya'ya gitmesine izin vermemeye güç durumda kalan Türk garnizonu Napoli kuvvetlerine teslim oldu (10 Eylül 1481). İtalya'da sağlanmış olan üs böylece kaybedildikten sonra Napoli Krallığı ile esirlerin geri verilmesini öngören ve tarafların tebaalarına ticaret serbestliği tanıyan bir anlaşma yapıldı.

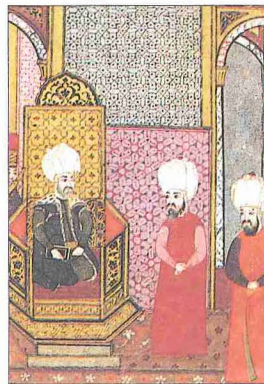
Boğdan Voyvodası Stefan Cel Mare'nin Bulgaristan'a saldırması ve Tuna ağzında üslenen korsanların Türk donanmasına zarar vermeleri üzerine Bayezid bizzat sefere çıkmak zorunda kaldı. Bu Boğdan seferinde Kili (15 Temmuz 1484) ve Akkirman (4 Ağustos) kaleleri alınarak Stefan yıllık vergiyeye bağlandı ve Kırım'a karadan ulaşım sağlandı. Kaybet-

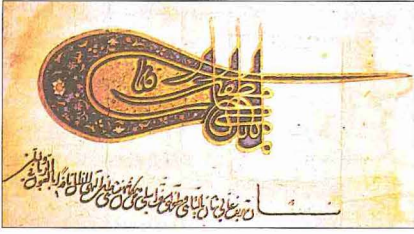
tiği yerleri geri almaya çalışan Stefan ise bunu başaramayacağını anlayınca 1501'de Osmanlılar'la yeni bir barış imzaladı. Boğdan seferi sırasında Kırım kuvvetleri Besarabya bölgesini ele geçirdiklerinden Polonya ile doğrudan temasa gelinmişti. Karşılıklı akınlar yüzünden dostça başlamayan Osmanlı-Polonya münasebetleri Macar Kralı II. Ulaszlo'nun ara buluculuğu ile iyiye dönüştü.

Arnavutluk'ta İskender Bey'in (George Castriota) başlattığı isyan papalığın ve Napoli Krallığı'nın desteğiyle genişleyince Bayezid 1492'de Tepedelen'e kadar ilerleyip Vezîriâzam Dâvud Paşa'yı âsiler üzerine gönderdi. Bu sefer sırasında pek çok esir alındı ise de Arnavutluk'ta tam bir sükûnet sağlanamadı.

Bayezid döneminin dış siyasetinde en büyük dalgalanma Venedik ile olan münasebetlerde görülmektedir. Başlangıçta, mevcut 1479 anlaşmasının bazı hükümlerini Venedik lehine değiştiren yeni bir anlaşmaya varıldı (6 Ocak 1482). Fakat Venedik Osmanlı hazinesine vermekte olduğu yıllık 10.000 dukayı ödemeyince Cem'in ölümünden sonra kendini daha serbest hisseden Bayezid Türk limanlarını Venedik ticaretine kapattı (1496). Bu sırada Kemal Reis komandandaki Osmanlı donanması da Dalmaçya sahillerini vurmaya başlamıştı. Venedik'in Türkler'e karşı Fransa ile ittifak yapması üzerine İstanbul'daki Venedikli tâcirler tutuklanıp mallarına el konuldu ve ardından savaş ilân edildi (1498). Dört yıl süren bu savaşta Türk donanması önce 9 Ağustos'ta Modon, 15 Ağustos'ta da Koron limanlarını ele geçirdi. Friuli bölgesine saldıran Türk akıncıları da Venedik önlerine kadar ilerlediler. Öte yandan Papa VI. Aleksandr ve Macar Kralı II. Ulaszlo ile ittifak yapan Venedikliler, İspanya ve Fransa gemilerinin de katılımıyla 1501 yazında Midilli ve Çeşme'ye saldırmışlar, ancak bir sonuç alamamışlardı. Sonunda Venedik Cumhuriyeti papanın Haçlı çağrısının da etkisiz kaldığını görünce II. Bayezid ile anlaşma gereğini duydu. 14 Aralık 1502'de İstanbul'da Grekçe olarak düzenlenen, ancak Doc Leonardo Loredano tarafından 20 Mayıs 1503'te onaylanan antlaşmaya göre Venedik eskisi gibi yıllık 10.000 dukayı ödeyecek, Santa-Maura'da el koyduğu 34.000 dukayı da geri verecekti. Buna karşılık yeniden ticaret serbestliğine kavuşacak ve İstanbul'da üç yılda bir değişen bir baylo (bailo) bulundurma hakkını elde edecekti (Melikoff, I, 123-149).

II. Bayezid'i tahtında gösteren bir minyatür (Tâcâ't-tevârîh, İÜ Ktp., T.Y. nr. 5970, vr. 366*)

II. Bayezid'in tuğrası (TSMA, nr. E 11.983)

Fâtih döneminde Macaristan ile olan savaş hali karşılıklı akınlar şeklinde Bayezid zamanında da devam etti. Taraflar arasında 1483 ve 1494'te yapılan müzakerelerde, Macaristan'ın Boğdan işlerine karışması ve Türkler aleyhindeki ittifaklara katılması yüzünden barışı sağlayamamıştı. Sonunda, 1503'te Boğdan'la birlikte Eflak'ın ve Ragusa'nın her iki tarafa da vergi ödemesini kabul eden ve karşılıklı ticaret serbestliğini tanıyan bir antlaşmaya varılabildi.

Bayezid döneminin dikkati çeken özelliklerinden biri de Rusya ve Endülüs ile ilk defa münasebet kurulmasıdır. Kırım Hanı Mengli Giray'ın aracılığı ile yapılan ön görüşmelerden sonra Çar III. Ivan 31 Ağustos 1492'de Bayezid'e bir mektup yazarak (Hammer, IV, 34) Azak ve Kefe paşalarının Rus tüccarlarına zorluk çıkarmalarından yakınmıştı. Ticaret serbestliği sağlamak amacıyla 1495'te bir Rus elçisi İstanbul'a gelmiş, bunu 1499'da yeni bir elçilik heyeti takip etmişti. Öte yandan Kastilya (Castilla) Kralı Katolik Ferdinand (Fernando) tarafından sıkıştırılan Gırnata'daki (Granada) Benî Ahmer Devleti yardım isteğinde bulunmuş, ancak o sıralarda Osmanlı deniz gücünün zayıflığı ve Cem olayı yüzünden gereken yardım yapılamamakla birlikte Kemal Reis kumandasındaki bir filo İspanya sahillerini vurmuş, Endülüs müslümanlarının bir kısmını Afrika sahillerine ve Osmanlı ülkesine taşımıştı. Bu arada yine İspanya'da engizisyonun zulmünden kaçan yahudilerden bir kısmı da Osmanlı topraklarına sığınarak çeşitli şehirlerde yerleştirilmişti.

Bayezid devrinin en önemli olayı Memlûkler'le altı yıl süren bir savaşa girilmesidir. Çukurova'da ve Dulkadir Beyliği üzerinde üstünlük kurma yarışı ve Memlûkler'in Cem'i desteklemeleri iki devleti karşı karşıya getirdi. 1485'te başlayan Osmanlı-Memlûk savaşında taraf-

lar kesin bir zafer kazanamadılar. Tunus Hükümdarı Osman Hafsi'nin aracılığı ile 1491'de anlaşmaya varıldı. Yapılan anlaşma sonunda Adana ve Tarsus kaleleri Haremeyn evkafına bağlı olmaları sebebiyle Memlûkler'e bırakıldı (İbn İyâs, II, 261-272). Mısır'la savaş Osmanlılar'ın Karaman ve Dulkadiroğulları ile ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemişti. Karaman Beyliği Fâtih döneminde ortadan kaldırıldığı halde Cem olayı ve Mısır'ın desteği meseleyi yeniden alevlendirdi. Karamanoğlu Kasım'ın ve ondan sonra Turgut oğlu Mahmud ile Mustafa'nın bağımsızlık çabaları ancak 1501'de sona erdirilebildi. Büyük dalgalanmalar gösteren Osmanlı-Dulkadir ilişkileri de Memlûkler'le anlaşma yapılması ve Alâüddeve'nin af dilemesi üzerine yeniden düzeldi.

Bayezid'in barışçı ve çekingen siyaseti Safevîler'le ilişkilerde de Osmanlılar'ın aleyhine gelişti. Şah İsmâil'in Şîf siyaseti Anadolu'da etkisini gösterirken bu yayılmayı ısrarla önlemeye çalışan kişi Trabzon sancak beyi Şehzade Selim oldu. 20.000 kişilik bir Safevî kuvvetinin Ankara'ya kadar ilerlemesi tehlikenin büyüklüğünü gösterince Şîf olduklarından şüphelenilen 16.000 kişi Anadolu'dan Rumeli'ye göç ettirildi. Ancak 1511'de baş gösteren Şahkulu İsyanı Anadolu'yu baştan başa kana boyadı. Bu ayaklanmalar sırasında Tokat'ta Şah İsmâil adına hutbe bile okutuldu. Artan huzursuzluklar Bayezid'in tahtı kaybetmesinde büyük rol oynayacaktı.

Bayezid içte sükûneti sağlamaya ve fetihlerle gelişen imparatorlukta idarî sistemi yerleştirmeye yönelmişti. Ancak zaman zaman kendisini iktidara geti-

ren güçlerin isteği doğrultusunda bazı uygulamalarda bulunmak zorunda da kaldı. Fâtih döneminde devlet gelirlerini azalttığı düşüncesiyle timara çevrilen ve kaldırılan vakıflar eski sahiplerine geri verilirken daha önce kaldırılmış olan nakibüleşraflık müessesesi yeniden kuruldu. Gedik Ahmed Paşa ise devşirme tesisine son vermek için değil Cem tarafı olmak suçlamasıyla idam edildi.

Öte yandan Bayezid döneminde orduyu güçlendirecek bazı tedbirler de alındı. Bunların başında, Yeniçeri Ocağı'nda ağa bölükleri denilen yeni bir sınıf kurulması gelmektedir. Tımarlı sipahiler 5000 akçe için bir cebelü* beslerken bu miktar 3000 akçeye indirildi. Donanmada kalyon sınıfından Göke adlı ilk gemi yapıldı ve uzun menzilli top kullanılmaya başlandı. Artan malî işleri yürütülebilmek için Anadolu'ya ait şikk-i sâni denilen ikinci bir defterdarlık kurulurken saraya alınacak iç oğlanlarını yetiştirmek amacıyla da Galata Sarayı Mektebi açıldı.

Bayezid sükûneti seven, memleketi mâmur, halkı refah içinde görmek isteyen bir padişah olmakla beraber bu emeline ulaşamadı. Bunun birçok sebebi arasında kendisinin giderek hoşgöründen uzaklaşmasının ve yönetimi ehil olmayan kişilere bırakmasının da payı vardır. 1492 ve 1502 yıllarındaki veba salgınları pek çok ölüme yol açmış, altı yıl süren bir kıtlık da büyük sıkıntılar doğurmuştu. İstanbul'da 11 Eylül 1509'da başlayıp kırk beş gün süren deprem, 1070 evle 109 mescidin yıkılmasına ve 5000'den fazla can kaybına sebep olduğundan "küçük kıyamet" diye anılmıştı. Şehzadeler arasında baş gösteren saltanat mücadelesi ile buna eklenen Şahkulu İsyanı ise Bayezid'i önce tahtından, sonra da hayatından etti.

Yaşı ilerleyen ve nikris hastalığı yüzünden sağlığı bozulan Bayezid, davranışlarıyla kendisine benzeyen büyük oğlu Ahmed'i tahta geçirmek istediğinden, oğulları arasında çok erken bir mücadele başlamasına sebep oldu. 1503'te İstanbul'a gelen Venedik elçisi Andrea Gritti, padişahın bu eğilimine karşı Korkut'un kendisini saltanata en lâyık şehzade olarak gördüğünü, Selim'in ise İran şahı ile savaşıdan ötürü ün kazandığını belirtmektedir.

İlk önce harekete geçen Korkut Antalya'dan Saruhan'a (Manisa) nakledilmesine kızarak 1509'da Mısır'a gittiyse de ertesi yıl geri döndü. Ancak onun sancağından ayrılıp Manisa'ya gitmesi,

II. Bayezid devrinde basılan 886 (1481) tarihli altın sikke (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Teşhir, nr. 1468)

Şahkulu denilen Nüreddin Ali'ye isyan için büyük bir fırsat verdi. Anadolu'da Safevî egemenliğini sağlamaya çalışan Şahkulu 1511 baharında ayaklanınca büyük bir Sünnî-Şîî çatışması başladı. Üzerine gönderilen kuvvetleri yenen Şahkulu geçtiği yerlere dehşet salarak Bursa yakınlarına kadar ilerledi, daha sonra Sivas'a yöneldi ve Safevîler'e sığındı. Bu isyanı bastırmakla görevlendirilen Şehzade Ahmed'in başarısızlığı Selim'in şansını daha da arttırdı. Oğlu Süleyman'ın sancak beyi olduğu Kefe'ye giden Selim Silistre'ye naklini istedi. Teklifi kabul edilmeyince de topladığı kuvvetlerle Kili'ye geçip Edirne'ye doğru yürüdü (Haziran 1511). Bu durumda Bayezid Selim'i Semendire'ye nakletti ve Ahmed'i tahta geçirmeyeceğine de söz verdi, ancak bu anlaşma süreli olmadı. Bir süre sonra babasının üzerine yürüyen Selim Uğraşköy savaşında yenilerek Kefe'ye döndü. Ancak Ahmed'in İstanbul'a çağırılması onu istemeyen yeniçerileri ayaklandırdı (21 Eylül 1511). Geri dönen Ahmed Konya'yı ele geçirdi. Bu defa da yeniçeriler padişahın idaresizliğini öne sürerek Selim'in kendilerine serdar tayin edilmesini istediler. Sonunda Bayezid bu teklifi kabul etmek zorunda kaldı. Olaylar sırasında Bayezid'in hizmetinde bulunan Cenevizli Antonio Menovino'nun naklettiğine göre 19 Nisan'da İstanbul'a gelen Selim Yenibahçe'de karargâhını kurduktan sonra saraya gidip babasının elini öptü. Bayezid onun Anadolu'ya geçmesini isteyince de tahtın sahibi olursa gönül rahatlığıyla savaşabileceğini belirtti. Bunun üzerine Bayezid saltanatı ona bıraktı (Antonio Menovino, vr. 50^b). Böylece yeniçerilerin desteğiyle tahta çıkan Bayezid 30 yıl, 11 ay, 2 gün süren bir saltanattan sonra yine yeniçerilerin baskısıyla 24 Nisan 1512'de tahttan çekilmiş oldu. Bayezid, yanına bazı adamlarıyla dört yük akçe alarak Dimetoka'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Selim babasını şehir dışına kadar uğurladı. Tahtrevana binen Bayezid günde 5-6 km. yol alabiliyordu. Çorlu yakınındaki Abalar köyüne varıldığında fenalaştı ve 5 Rebülevvel 918'de (21 Mayıs 1512) vefat etti. Ölüm sebebi çok şüpheli olan Bayezid'in bazı yerli ve yabancı kaynaklardaki kayıtlara göre zehirlenmiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Cenazesi İstanbul'a getirildi ve bugün kendi adıyla anılan Beyazıt Meydanı'nda yaptırılmış olduğu caminin yanına gömüldü. Daha sonra üzerine bir türbe yaptırıldı.

II. Bayezid'in kaftanı (TSM, Padişah Elbiseleri, nr. 13/35)

Ortadan uzun boylu, yağız çehreli, elâ gözülü, geniş göğüslü olan Bayezid yumuşak, hatta melankolik bir tabiata sahipti. Gençliğinde serbest bir hayat sürdürdüğü halde padişahlığında ibadete ve hayır işlerine yönelmişti. Bu sebeple de Bâyezîd-i Velî diye anılır olmuştu. Mecbur olmadıkça savaştan uzak kalmaya dikkat etmiş, "nizâm-ı memleket" için İstanbul'dan ayrılmamayı tercih etmişti.

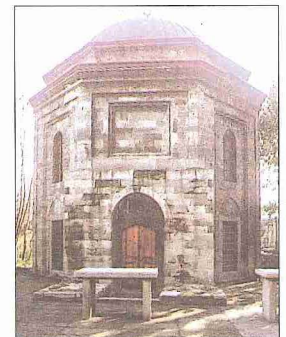
Şehzadeliğinden beri etrafına ünlü bilgileri toplamış ve kendisini yetiştirmeye çalışmıştı. Aynı zamanda şair olan ve şiirlerinde Adlî mahlasını kullanan Bayezid'in çoğunluğunu (125 kadar) gazellerin meydana getirdiği küçük hacimli divanı basılmıştır (İstanbul 1308). Orta derecede bir şair olan padişah hat sanatında oldukça yetenekliydi. Uygur yazısını okumayı öğrendiği ve çok az İtalyanca bildiği yolunda da kayıtlar vardır. Ancak babası ölçüsünde hoşgörülü ve açık fikirli değildi. G. Bellini'nin yaptığı tabloların saraydan çıkartılıp satılması, Tokatlı Molla Lutfî'nin inançsızlıkla suçlanarak idamı bu dönemde olmuştur.

Öte yandan Bayezid, Molla Gürânî'nin cenaze törenine katılmış ve onun borcunu hazineden ödemiştir. Osmanlı tarihçiliği onun zamanında ilk büyük eserlerini vermiştir. İdrîs-i Bitlisî'ye Farsça, İbn Kemal'e Türkçe birer Osmanlı tarihi yazdırtmıştır. Ayrıca onun adına pek çok eser de kaleme alınmıştır. Zamanında pek çok âlim, sanatkar ve şair yetiştirmiş, Molla Lutfî, Müeyyedzâde Abdurrahman, İbn Kemal, İdrîs-i Bitlisî, Tâcîzâde Câfer ve Sâdî çelebiler, Zennibî Ali Efendi, Necâtî, Zâtfî, Visâfî, Firdevsî gibi birçok âlim ve şair onun büyük desteğine mazhar olmuştur. 909-917 (1503-1511) yılları arasında muhtelif kimlere verilen ihsan ve hediyeleri ihtiva eden bir *În'âmât Defteri*'nde birçok şairin,

sanatkarın, ulemânın ve meşâyihin ismine rastlanması, onun ilim ve kültüre verdiği değeri açıkça ortaya koyar. Bayezid ayrıca Avrupa'daki sanat hareketlerine de tamamıyla kayıtsız kalmamış, bazı sanatçılarla temas kurmaktan çekinmemiştir. Leonardo Da Vinci, padişaha yazdığı mektupta (TSM, nr. E 6184) Haliç ve Boğaz üzerinde birer köprü yapmaya hazır olduğunu bildirmiş, Michelangelo da köprü yapımının düşünüldüğünü duyunca bir ara İstanbul'a gelmeyi istemiştir. Fakat bu teşebbüsler gerçekleşmemiştir. Bu dönemde yazılan bazı buyruldu ve nâme-i hümâyunlarda Fâtih zamanında olduğu gibi Grekçe, İtalyanca ve Slavca da kullanılmaktadır.

Bayezid çok kadınlı evlenen ve çok çocuklu bir padişah olarak da tanınır. Adı bilinen hanımlarının sayısı sekizdir. Bunlardan sekiz oğlu ile on bir kızının olduğu bilinmektedir. İbn Kemal'in kaydına göre çocuklarının ve torunlarının sayısı 300'ü aşmıştır.

Bayezid İstanbul, Amasya, Edirne, Osmanlık, Geyve ve Saruhan'da pek çok hayrat yaptırmıştır. Cami, medrese, imaret ve şadırvandan oluşan Amasya'daki külliyesi 1481-1486 yılları arasında yapılmıştır. İstanbul'daki imaretin yapımına 1501'de başlanmış ve 1505'te bitirilmiştir. Başlangıçta cami, kervansaray ve çifte hamamdan ibaret olan külliye sonradan mektep, medrese ve imaret de eklenmiştir. Mimarı Yâkub Ağa'dır. Edirne'deki imaretin temeli ise 26 Rebülevvel 889'da (23 Nisan 1484) atılmış ve 1488'de tamamlanmıştır. Cami, medrese, tabhâne, imaret ve dârüşşifadan oluşan külliyein bulunduğu semte İmâret-i Cedîd (bugün Yeniimaret) mahallesi denilmiş ve Bayezid burada oturanları bütün avârız*-ı dîvânîyyeden muaf tutmuştur. Bunların dışında Edirne'de Tunca üzerinde, Osmanlık'ta Kızılırmak üzerinde, Geyve'de ve Sakarya üzerinde birer köprü yaptırmıştır. Bursa'daki Piriç Hanı da (1507) onun hayratı arasındadır.

II. Bayezid'in türbesi - Beyazıt / İstanbul

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, nr. E 6184, 6366; *Fatih Devrine Ait Münşeât Mecmuası* (nşr. Necati Lugal — Adnan Sadık Erzi), İstanbul 1956, s. 6-22, 25-27, 30-31, 34-40; Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 220-269; Tâciẓâde Sâdi Çelebi, *Münşeât* (nşr. Necati Lugal — Adnan Sadık Erzi), İstanbul 1956, s. 1-48; Neşrî, *Cihannümâ*, tür.yer.; İbn İyâs, *Bedâ'î u'z-zühûr*, II, 261-272; Keşfî Mehmed Çelebi, *Selimnâme*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2147, vr. 206^{a-b}; İbn Kemal, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, VII, Defter, s. 178, 516; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 250-251, 270-271, 290-368; *Vekâyi-i Sultan Bâyezid ve Selim Han*, TSMK, nr. 1416; Antonio Menovino, *Della Vita et Legge Turchesca*, Venetia 1560, vr. 17^a-65^a; Hoca Sâdeddin, *Tâci't-tevârîh*, I, 460-463, 529, 537-538; II, 2-221; Kınalızâde, *Tezkire*, s. 78-83; Hezârfen Hüseyin, *Tenkîhü't-tevârîh*, Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 4301, vr. 110^b; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 140; Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, İstanbul 1935, s. 17, 182, 211, 303, 307, 311-313, 330; Angiolello, *Historia Turchesca (1300-1514)*, Bucarest 1909, tür.yer.; Karaçelebizâde Abdülaziz, *Rauzâtü'l-ibrâr*, Bulak 1248, s. 372, 377, 387, 398; *Relazione di Andrea Gritti oradore Straordinario per la Republica di Venezia al Sultano Bayezid II*, Firenze 1854, s. 19-24, 27-29; Hammer (Atâ Bey), III, 34-35, 124, 126, 257-264; IV, 3-94; Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen reiches in Europa*, Gotha 1855, II, 491; L. Thuasne, *Djem Sultan fils de Mahommed II. frere de Bayezid II (1459-1485) d'après les documents originaux en grande partie inédits*, Paris 1892, s. 156, 261, 269, 273; T. S. Cantacusan, *Petit traité de l'origine des Turcaz* (nşr. C. Schefer), Paris 1896, s. 326 vd.; *Amasya Tarihi*, III, 222-234, 236-237, 242, 256, 259-260, 262; İsmail Hikmet Ertaylan, *Sultan Cem*, İstanbul 1951; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 41; a.mlf., "Karvin Mathias'ın Bayezid II'e Mektupları, Tercümeleleri ve 1503 (909) Osmanlı-Macar Muahedesi'nin Türkçe Metni", *TTK Belleten*, XII/87 (1958), s. 369-390; a.mlf., "Un registre de dépenses de Bayezid II durant la campagne de Lépante de 1499", *Turcica*, V, Paris 1975, s. 80-93; Hilmi Yücebaş, *Şair Padîşahlar*, İstanbul 1960,

s. 55; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 161-186; a.mlf., "Cem Sultana Dair Beş Orijinal Vesika", *TTK Belleten*, XXIV/95 (1960), s. 457-483; a.mlf., "Otoranto'nun Zaptından Sonra Napoli Kralı İle Olan Dostluk Görüşmeleri", a.e., XXV/100 (1961), s. 595-608; a.mlf., "Fatih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa'nın İkinci Bayezid'i Saltanata Davet Arzısı", a.e., XXV/97 (1961), s. 75-77; a.mlf., "Değerli Vezir Gedik Ahmed Paşa II. Bayezid Tarafından Niçin Katledildi?", a.e., XXIX/115 (1965), s. 491-497; a.mlf., "Bayezid II", *İA*, II, 392-398; Selahaddin Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasî Hayatı*, İstanbul 1966; J. Lefort, *Documents Grecs dans les archives de Topkapı Sarayı: Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri* (trc. Hatice Gonnet), Ankara 1981, s. 145-198; Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *TD*, VI/9 (1954), s. 53-90; VI/10 (1954), s. 117-143; a.mlf., "Bayazıt II. in Ailesi", a.e., X/14 (1959), s. 105-124; Victor F. Denaro, "The Hand of John the Baptist", *Revue de l'ordre Souverain militaire de Malte*, XVI/1 (1955), s. 33-38; Şehabeddin Tekindağ, "Bayezid II'in Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler Üzerine Notlar", *TD*, X/14 (1959), s. 85-96; a.mlf., "II. Bayezid Devrinde Çukurova'da Nüfûz Mücadelesi: İlk Osmanlı-Memlûkluk Savaşları (1485-1491)", *TTK Belleten*, XXXI/123 (1967), s. 345-373; a.mlf., "Şahkulu Baba Tekeli İsyanı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, I/3 (1967), s. 34-39; I/4 (1968), s. 54-59; a.mlf., "Bayezid'in Ölümü Meselesi", *TD*, XXIV (1970), s. 1-16; Irene Melikoff, "Bayezid II et Venise", *Turcica*, I (1959), s. 123-149; Helene Ahrweiler, "Une lettre en grec du Sultan Bayezid II, (1481-1512)", a.e., s. 150-160; Semavi Eyice, "II. Bayezid Devrinde Davet Edilen Batlılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 19 (1969), s. 23-30; J. L. Bacqué-Grammont, "Une lettre du prince Ottoman Bayezid b. Mehmed Sur Les affaires d'Iran en 1480", *Slr.*, II/2 (1973), s. 213-234; İsmail E. Erünsal, "II. Bayezid Devrine Ait Bir İnamat Defteri", *TED*, X-XI (1981), s. 303-341; V. J. Parry, "Bâyazid II", *El²* (İng.), I, 1119-1121.

ŞERAFETTİN TURAN

BAYEZİD II CAMİİ ve KÜLLİYESİ

(bk. BEYAZIT II CAMİİ ve KÜLLİYESİ).

BAYEZİD II KÖPRÜSÜ

(bk. BEYAZIT II KÖPRÜSÜ).

BAYEZİD-I BİSTÂMÎ

(بایزید بسطامی)

Ebû Yezîd Tayfûr b. İsâ b. Sürüşân
(ö. 234/848 [?])

İlk büyük mutasavvıflardan.

Hemen bütün tasavvuf ve tabakat kitaplarında Bâyezîd-i Bistâmî'den bahsedilirse de bu bilgiler genellikle onun menkıbeleri, sözleri ve şathiye*lerine dair olup bunlar arasında hayatıyla ilgili pek az bilgi bulunmaktadır. Bu kısıtlı bilgilere göre o İran'ın Horasan eyaletinde bulunan Bistâm kasabasında doğmuştur. Dedesi Sürüşân (Serüşân) aslen İranlı Mecûsî bir din adamıyken müslüman olmuştur. Dindarlığı ile tanınan babası İsâ'nın iki kızı ile üçü de âbid ve zâhid olan Âdem, Tayfur ve Ali adlarında üç oğlu vardı. Ortancaları olan Tayfur Sultânü'l-ârifin, Pîr-i Bistâm ve Bâyezîd (Ebû Yezîd) diye meşhur olmuştur. Câmî onun adını yanlış olarak Ebû Yezîd Tayfûr b. İsâ b. Âdem b. Sürüşân şeklinde kaydetmiştir. Aslında bu Bâyezîd-i Bistâmî'nin değil büyük kardeşi Âdem'in torunu Ebû Yezîd Tayfûr b. İsâ b. Âdem'in künyesidir. İkisini birbirine karıştırmamak için birincisine Büyük Bâyezîd, ikincisine de Küçük Bâyezîd denilir.

Kuşeyrî, Bâyezîd'in vefat tarihi olarak 234 (848) ve 261 (875) yıllarını verir ve son tarihi tercih eder. Herevî de 261 tarihini daha doğru görür. Sülemî aralarında bir tercih yapmaksızın her iki tarihi de kaydeder. Sehlegî ise Bistâmî'nin 234'te yetmiş üç yaşında iken vefat ettiğini söyler ki bu duruma göre Bâyezîd 161'de (777) doğmuştur. Abdürreffî onun 131'de (748) doğup 234'te 103 yaşında iken vefat ettiğini zikreder. Bunların içinde doğruya en yakın olan Sehlegî'nin rivayetidir.

Attâr Bâyezîd'in 103 üstattan faydalandığını söyler. Herevî onun başlangıçta Hanefî olduğunu belirtir. Şîr kaynaklar genellikle Bâyezîd'in altıncı imam Ca'fer es-Sâdık'ın (ö. 148/765) talebeleri arasında yer aldığını kaydederler. Fakat bu rivayet tarih bakımından doğru de-

II. Bayezid divanının ilk iki sayfası (Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 274)